

MULAZEMET DEFTERI KAO IZVOR ZA PROUČAVANJE NAŠE ULEME

Počevši od 1331. godine kada je u Izniku (Nikeji) osnovana prva medresa u Osmanskom Carstvu u kojoj je za muderrisa postavljen čuveni Davud el-Kajsari¹⁾, pa dalje, tokom vremena, u ovom Carstvu je, u skladu sa novim društveno-historijskim uvjetima i potrebama društva, organizirano školstvo i prosvjeta utemeljeno najvećim dijelom na naslijeđenim islamskim tradicijama i u tom smislu utvrđenoj klasifikaciji znanosti.²⁾ Muderrisi su u toj organizaciji činili glavni stub obrazovanja kao znalci tradicionalnih i racionalnih znanosti, pa su, poput al-Kajsarija, dovođeni iz starih anadolskih kulturnih središta Konje, Kajsarija i Aksaraja, ili pak iz drugih dijelova tadašnjeg islamskog svijeta, budući da se Carstvo javlja kao nastavak prethodne islamske države, Hilafeta Abasida. U skladu sa tim, i učenici, odnosno studenti novih obrazovnih ustanova sticali su svestrano obrazovanje iz teoloških znanosti, arabike, jezika i srodnih disciplina, a viši stupanj i posebno, specijalističko obrazovanje u za to posebnim centrima, pred istaknutim profesorima (muderrisima) toga doba.³⁾ Svršenici tih škola, kao što je u literaturi poznato, dobijali su status uleme, posebnog društvenog sloja u Osmanskom Carstvu, a imali su još od prvog perioda Carstva specifičnu ulogu u različitim oblastima društvenog i političkog života, posebno kao tumači šerijata - islamskog zakona (muderrisi, imami, hatibi itd.) ili njegovi izvršioци (muftije, kadije itd.). U tom smislu, oni su kao i drugi slojevi društva imali svoju hijerarhiju koju su, prema podacima kojim raspolažemo iz dosadašnjih istraživanja ove problematike, činili muderrisi, muftije, kadije i drugi znalci vjere na čelu sa kaziaskerom u jednom periodu, odnosno šejhul-islamom nešto kasnije⁴⁾ Sistem unapređenja bio je strogo određen, posebno u kasnijem

1) Usp. 'Isāmu-d-dīn Taškoprülū-zade, *Aş-şaqā'iqu-n-nu'māniyye bi 'ulamā-i d-dawlati l-utmāniyya*.. Inceleme ve notlarla neşreden Ahmed Subhi Furāt, Istanbul, 1085. str. 7.

2) Usp. Halil Inaldžik, *Osmansko Carstvo*, prevela s engleskog Milica Mihajlović, SKZ, Beograd, 1974. str. 235-236.

3) Usp. Ibid. str. 237-245; Ismail Hakki Uzunçarşinli, *Osmanlı devletin ilmiye teşkilâtı*, TTKB, Ankara, 1984. str. 55-81.

4) Usp. H. Inaldžik, op. cit. str. 242. Uzunçarşinli, op. cit. str. 45-53.

periodu. Naime, dok je u prvom periodu Carstva potreba za stručnim kadrovima bila velika, a broj svršenika mali, svaki svršenik bi odmah pošto bi diplomirao bio raspoređen na neku od raspoloživih funkcija u Carstvu. To je posebno bilo nužno u periodu ekspanzije kao potreba i posljedica osvajanja novih teritorija čime su otvarane i nove mogućnosti prosperiteta države. Međutim, u kasnijem periodu, postepenim usporavanjem osvajanja, s jedne strane, te povećanjem broja obrazovnih ustanova (medresa), pa time i broja svršenika, s druge strane, došlo je do određene zasićenosti, pa su oni bili prisiljeni da po svršetku studija čekaju određeno vrijeme na postavljenje ili stažiraju. Da bi se obezbijedilo da svršenici medresa, posebno Sahn-i Semana⁵⁾ i Sulejmanija⁶⁾ počnu da obavljaju svoju službu po pravednom redu, bilo je neophodno da se uspostavi odgovarajući sistem uključivanja u službu i utvrde kriteriji u skladu sa vežećom državnim strukturom. To pitanje regulirano je posebno razrađenim pravilima poznatim pod nazivom nevbet i mulazemet - sistem koji je prolaskom vremena i u skladu sa praktičnim potrebama postepeno dopunjavan i usavršavan.⁷⁾

Podaci o mulazemetu upisivani su u tzv. Matleb deftere koji su u vrijeme vladavine sultana Sulejmana Zakonodavca, tačnije, u vrijeme njegovog kaziaskera i šejhul-islama Ebu Suud-efendije (počev od 1545. godine) dobili pravi oblik i ulogu nakon što je došlo do određenih nepravilnosti i pritužbi sultanu u vezi sa dobijanjem mulazemeta. Prema podacima koje navodi Nev'i-zade, neposredan povod za to bili su postupci Čivi-zade Muhyidin-efendije koji je sprečavao mulazemet stranaca iz različitih krajeva, pa su oni uputili arzuhal (predstavniku) sultana koji je potom naredio Ebu Suud-efendiji da to ispita i uredi. Pošto je šejhul-islam utvrdio ispravnost postupka stranaca on je, kao jednu od mjera u okviru rješavanja ovog pitanja uspostavio i posebne kriterije dobijanja mulazemata, odnosno posebno Mulazemet deftere u koji se upisuju osnovni podaci o kandidatima iz različitih krajeva Carstva koji su bili u okviru Rumelijskog i Anadoljskog kaziaskerluka. Time je uspostavljen princip nevbeta i mulazemeta po kojem su to mogli dobiti samo najbolji danišmendi - svršenici (apsolventi) i muidi-asistenti, posebno iz Sahn-i Semana i Sulejmanije. Prema raspoloživim izvorima i literaturi to se dobijalo na nekoliko načina, odnosno u posebnim prilikama: pa je dobijan

5) Pod nazivom Sahn-i seman ili Semanije bilo je poznato osam čuvenih medresa koje je oko svoje džamije od 1463. do 1470. godine podigao osmanski sultan Mehmed Fatih kao škole najvišeg ranga. Usp. H. Inaldžik, op. cit. str. 238. Uzunčaršinli, op. cit. str. 5-8.

6) Pod nazivom Sulejmaniye medreseleri poznate su četiri opće i dvije specijalizovane medrese koje je uz svoju džamiju podigao sultan Sulejman Zakonodavac od 1550. do 1556. Jedna od tih medresa bila je specijalizovana za Tradiciju (Hadis), a druga za medicinu. Usp. H. Inaldžik, op. cit. str. 241. Uzunčaršinli, op. cit. str. 33-38.

7) Usp. I. H. Uzunčaršinli, op. cit. str. 48-53.

mulazemet putem nevbeta⁸⁾, putem tešrifata⁹⁾ nakon smrti muderrisa ¹⁰⁾, putem iade¹¹⁾, mustekil-mulazemet¹²⁾, mulazemet po isteku teskerdzijske službe¹³⁾ muazemet na osnovu fetve šejhul-islama¹⁴⁾. Prema tom sistemu do 1007/1598. godine redosljed dobijanja mulazemet takođe je poštovan i bili su relativno rijetki izuzeci od uspostavljenih pravila. Prema tome, ni jedan sohta niti talib nije mogao dobiti položaj mulazima dokle god nije na nekoj katedri na medresi Haridž ili Dahil¹⁵⁾, odnosno Sahn-i Semanu boravio kao danišmend (demonstrator) ili muid (esistent) i pokazao svoju sposobnost za položaj mulazima bilo da se radi o mjestu muderrisa ili kadije.¹⁶⁾

Međutim, uporedo sa društvenom krizom u Carstvu, koja je postepeno zahvatila sve oblike života i rada, sve češće se susreću devijacije u primjeni državnih zakona, pa se to osjeća i u oblasti, znanstvenog napredovanja, odnosno, dobijanja mulazemeta. Tako se u izvorima navodi da su često mjesta mulazima i prodavana, a kako navodi Hamme, kupovali su ih vojnici i subaše za deset hiljada akči postojali bi i muderrisi i kadije, a da nisu prošli za to odgovarajući studij.¹⁷⁾ O tome mi, međutim, ovdje nećemo govoriti.

Institucija mulazemeta, odnosno „Mulazemet defteri“ nas ovdje zanimaju prije svega kao historijski izvori i ogledalo u kome se zrcali i nešto iz naše kulturne historije. Naime, poznato je da je ulaskom naših krajeva u sastav Osmanskog Carstva, uporedio sa uvođenjem nove državne organizacije, postepeno uveden i novi osmanski sistem školstva i obrazovanja. U pojedinim gradovima Makedonije, posebno u Skoplju, Bitoli, Ohridu itd. vrlo rano

8) Na ovaj način mulazemet je dobijan od strane velikog kadije ili muderrisa jednom u sedam godina što je uređeno za vrijeme Ebu Suud-efendije. Usp. M. İpşirli, Osmanlı ilmiye teşkilatında mülâzemet sisteminin önemi ve Rumeli kadiaskeri Mehmed-efendi zamanına ait mülâzemet kayıtları, Güney-doğu Avrupa araştırmaları dergisi (İstanbul) br. 10-11/1983. str. 22-223.

9) Prilikom postavljanja na dužnost velikog kadije, muderrisa i muftija velikih gradova, prilikom njihovih premještenja ili polaskom u vojne pohode bilo je pravilo da se dodjeljuje mulazemet kao vrsta časti ili odlikovanja. Usp. ibid. str. 223.

10) Danišmendi koji bi ostajali iza umrlog muderrisa dobijali bi mulazemet u skladu sa za to određenim pravilima. Ukoliko bi ih bilo više polagali su ispit kod nekog poznatog muderrisa ili direktno kod kaziasjera što je evidentirano u deftere. Usp. ibid. str. 223.

11) Muderrisi koji su imali pravo da dodjeljuju mulazemet davali su to istaknutim asistentima (muidima) i apsolventima (danišmendima), a to su činili i oni koji bi prelazili iz medrese u kadijsku službu. Usp. ibid. str. 223.

12) Istaknuti danišmendi dobijali su tzv. nezavisni/mustekil mulazemet putem nekog nadležnog lica i ličnog zahtjeva. Usp. ibid. str. 223.

13) Bilo je pravilo da se dodjeljuje položaj mulazima nakon provedenih šest mjeseci teskerdzijske službe kod kaziasjera koji je u to vrijeme bio na funkciji. Usp. ibid. str. 223.

14) Jednom u šest mjeseci šejhu-l-islam je imao pravo da na osnovu fetve dodjeljuje mulazemet. Usp. ibid. str. 223.

15) Haridž su nazivane tzv. spoljne medrese u kojim su držani pripremni tečajevi iz „osnovnog znanja“ tj. arapskog jezika i racionalnih znanosti sa nižim, srednjim i višim stupnjem, a dahil unutrašnje medrese u kojim se sticalo „više znanje“, odnosno, teološke znanosti. Opširnije vidjeti: H. İnaldžik, op. cit. str. 239-241. Uzunčrşinli, op. cit. str. 11-17.

17) Usp. Ibid. str. 158.

su osnovne prve medrese, a u Srbiji i Bosni i Hercegovini nešto kasnije, početkom šesnaestog stoljeća.¹⁸⁾

Međutim, to su bile najvećim dijelom medrese nižeg i srednjeg ranga, a koliko nam je poznato jedino je u Skoplju Isa-begova medresa i u Sarajevu Gazi Husrev-begove medresa bila „altmišli“, sa šezdeset akči dnevno profsorske plate, dakle, višeg ranga. Stoga su mnogi svršenici ovih medresa, što je bilo normalno, bili upućeni na veće kulturne centre, posebno Istanbul. Jedrene i Brusu u kojim su djelovale visokoškolske institucije. Podatke o tome nalazimo u mnogim izvorima, a ističu se i u biografijama većine intelektualaca - muslimana iz ovog perioda porijeklom iz naših krajeva.¹⁹⁾ O Šabanu devširimi da ne govorimo!

Budući da je od vremena Ebu Suud-efendije počelo uredno evidentiranje dodjeljivanja mulazameta ne samo svršenika iz Istanbula nego i strana- ca, u Mulazemet defterima²⁰⁾ nalazimo podatke o kandidatima iz različitih krajeva Osmanskog Carstva, pa prema tome i stanoviti broj ljudi iz naših krajeva sa pseudonimom al-Bosnevi, as-Sarayi, al-Mostari, al-Belgradi, al-Manastiri ilinaznakom Saraybosnadan (Iz Saray-Bosne), Akhisari Bosnadan (Prušćak iz Bosne), Alaca Hisardan (iz Kruševca) itd. Većina njih, kao istaknuti studenti u svojim generacijama su birani za sistente i postavljeni na mjesta mulazima u poznatim medresama u Istanbulu, posebno u Sulejmaniji i Sahn-i Semanu. Podaci u defterima, iako šturi i u funkciji najkraće evidencije mulazemeta, pokazuju da su dobijali taj položaj, uglavnom, nakon uspješno položenih ispita ili je to obavljeno nakon smrti muderisa, kao što je bio slučaj Jusufa Abdulahova Bošnjaka (D 11) i Ibrahima b. Muhameda iz Bitola (D 12), ili nakon penzionisanja muderrisa, kao što je slučaj Ahmeda sina Sinanova iz Ohrida (D 12), ili nakon obavljene teskeredžijske službe, kao što je slučaj Muhameđa sina Mustafina Bošnjaka ili iade-i mulazemetom kao što je slučaj Mustafe sina Husejnova Bošnjaka. Podaci koji su uvedeni u deftere pored oznake porijekla kandidata sadrže i podatke o beratu medrese koju je završio dotični, zatim ime muderisa čiji je bio muid, povod kojim mu je dodijeljen mulazemet, postupak koji je proveden kod dodjele uključujući i sultanski ferman, te kod nekih i datum od kada je izabran za mulazima ili neki drugi manje značajan podatak. Pored toga, neki od njih su upisani posebno, a neki u grupi od pet, sedam ili deset kandidata, a naveden je i podatak roka, odnosno grupe u kojoj je postavljen za mulazima.

18) Usp. Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı medreseleri*, Edebiyat Fak. Bas., Istanbul, 1984. str. 174-175.

19) Usp. Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.

20) Ovi Mulazemet defteri nalaze se u fondu: Rumeli Kadiaskerliği Rüznamehleri u arhivu Istanbul Şer'i Siciller Arşivi. Budući da defteri najvećim dijelom nisu paginirani mi smo naveli paginaciju sa vlastite fotokopije.

Budući da trenutno ne raspolazemo kompletnim podacima iz ovih deftera, koje namjeravamo posebno temeljito istražiti, za ilustraciju navedenih stavova ovom prilikom navešćemo više primjera sa podacima kojim raspolazemo.

U defteru br. 11 koji obuhvata period od 1018/1609. do 1030/1620. godine nalazimo ime Ibrahima sina Šabanova Bošnjaka koji je bio student kod kaziaskera Rizvan-efendije, a mulazemet je dobio putem novbeta 22. safera 1023/1614.

U istom defteru evidentiran je i Hadži Ahmed, sin Ibrahima Halife iz Sarajeva koji je bio muid sa beratom medrese sultanije Ismihan uz uglednog muderrisa Derviš-efendiju u Meki, a kada je muderis prešao iz Mekke u medresu u Brusi on je dobio mulazemet.

U defteru br. 12a u kome su navedeni svršenici tri generacije poznatog muderrisa Kemal-efendije nalazimo također više studenata među kojim je evidentirano i nekoliko imena porijeklom iz naših krajeva kao na primjer:

1. Alija, sin hadži-Mehmeda Bošnjak (str. 47) koji je bio muid muderrisa Ahmed-efendije sa beratom Sinan pašine medrese u Istanbulu, a nakon njegove smrti polagao je ispit i postavljen je za mulazima u ovoj medresi.

2. Jusuf sin Abdulahov Bošnjak (str. 47), jedan iz grupe od deset svršenika kod Zeynul Abidin-efendije, koji je umro kao anadolski kaziasker nakon čega su oni polagali ispit pred muderisom Fadil Alibeg-zadeom i postavljeni za mulazime.

3. Ibrahim, sin Šabanov Bošnjak i Mehmed sin Alije Akhisarija (str. 52) u grupi od deset svršenika polagali ispit i dobili mulazemet Rizvan-efendije, također nakon smrti kaziaskera.

4. Mulla Ibrahim, sin Mehmeda iz Bitola, jedan od istaknutih studenata muderrisa Mehmed-efendije, nakon smrti kadije iz Yeni Šehira Latif-zadea nobetom dobio mulazemet (str. 52.).

5. Mulla Mehmed, sin Ahmeda iz Beograda, drugi muid Rijazi-efendije u Valide Sultan medrese na Uskudaru (str. 70) dobio mulazemet kada je muderis dobio mjesto kadije u Yeni Šehiru.

6. Mulla Ahmed, sin Sinana iz Ohrida, muid muderrisa Husejn-efendije u Sultan-Selimovoj medresi u Jedreni. Povodom penzionisanja muderrisa polagao ispit kod Husein-efendije i dobio mjesto mulazima (str. 71.).

7. Mehmed sin Mustafe Bošnjak, bio je muid Ebu Suud-zade Mehmed-efendije u Istanbulu sa beratom Sultan-Selimove medrese, a prelaskom ovog u jednu od sultan-Sulejmanovih medresa dobio je mulazemet (str. 71.).

8. Mehmed sin Omera Čauša Bošnjaka (str. 74) bio muid sa beratom Arpadži-zade Mehmed-efendija u jednoj od Sahn-medresa, a kada je ovaj postao kadija karta-Ahmeda, dobio mulazemet.

9. Mulla Alija, sin Seferov iz Beograda, bio student anadolskog kaziaskera Ahi-zade Husejn-efendije, a nakon što je proveo šest mjeseci u službi teskeredžije prema zakonu dobio mulazemet. (74).

10. Mulla Alija, sin Mustafin, Bošnjak (str. 80) bio muid beratom muderisa Abdurezak efendije u Šah Huban medresi u Istanbulu, a prelaskom u jednu od Sahn-medresa u skladu sa zakonom dobio mulazemet.

U defteru br. 24 koji obuhvata mulazemet od 1042/1632. do 1044/1634. godine upisano je takođe nekoliko kandidata porijeklom iz naših krajeva.

1. Mustafa, sin Mahmuda Manastiri (iz Bitola), jedan od petorice istaknutih studenata koji su dobili mustekill mulazemet (str. 3).

2. Ahmed, sin Behrama Bošnjak, po isteku službe drugog teskeredžije kod Anadolskog kaziaskera predao zahtjev i upisan u Mulazemet defter 1042/1634. godine (str. 4).

3. Mahmud, sin šejha Husejna iz Beograda, jedan od istaknutih studenata dobio je mulazemet prema zakonu koji važi za dervise (str. 4.).

4. Mustafa, sin Husejna Bošnjak, jedan od sedmorice istaknutih studenata koji su završili tradicionalne i racionalne znanosti kod čuvenog istanbulskog muderrisa Jahja-efendije, dobio mulazemet tešrifom (str. 4.).

5. Omer, sin Džafera iz Čajniča i Ebu Bekr sin Mustafe iz Aladža Hisara (Kruševca) zajedno sa Alijom sinom Abduselama iz Kajsarije i Sulejmanom sinom Alije iz Bola bili su studenti tadašnjeg kadije Kudsa (Jerusalima) Sejjid Sejfullah-efendije Sadizadea i dobili su mulazemet tešrifom (str. 7.).

6. Mahmud, sin Zulfikara iz Beograda, bio je muid tadašnjeg šejhulislama od mjeseca redžepa 1043/1633 do muharema 1044/1634. godine, nakon čega je uputio zahtjev (molbu sultanu i dobio mulazemet (str. 7.).

7. Ali, sin Bešira Bošnjak i Mehmed sin Bešira Bošnjak, dvojica braće, sinovi kadije (Kadići), nakon samostalnog zahtjeva dobili mustekili mulazemet (str. 8.).

U defteru br. 25 koji obuhvata mulazemet od 1045/1635. godine upisano je više tešrif mulazemeta među kojim je i nekoliko dodijeljeno našim ljudima kao na primjer:

1. Jusuf, sin Abdulkerimov Bošnjak, jedan od devetorice studenata muderrisa Nuh-efendije koji su dobili mustekill mulazemet neposredno po upućenom zahtjevu (str. 3.).

2. Ibrahim sin Mustafe Bošnjak. Po isteku teskeredžijske službe uputio zahtjev (molbu) i dobio mulazemet (str. 4.).

U defteru br. 93 od 1145/1732 koji je vodio Sejjid Mustafa sin šejhu-l-islama Fejzullah-efendije upisano je takođe više naših ljudi.

1. Sulejman, sin Agazade Mehmeda, kadije iz Bosna Saraja, koji je bio muid Mustafa-efendije, muderrisa medrese Musile-i Sahn sultanije Fa-time, a po prelasku muderrisa iz ove medrese dobio je iade-i mulazemet (str. 1.).

2. Ahmed, sin Muhameda iz Nevesinja, bio muid Čelebizade Ismail-efendije u medresi Šehzade sultan Mehmed-han. Nakon što je muderris prešao u Sulejmaniju njemu je dodijelio iade-i mulazemet (str. 2.).

3. Ibrahim Hanif, sin Mustafe iz Skoplja, u grupi od dvadeset dva svršenika studija u Bagdadu dobio tešrif-i mulazemet (str. 11.).

4. Sidki Salih sin Sejfi Mehmeda, kadije iz Pljevalja (Tašlidže), muid čuvenog Sadruddin-zade Mehmed-efendije dobio mulazemet (str. 12.).

5. Sulejman, sin Hadži Husejna iz Saraj-Bosne, student muderrisa Ahmed Ilmi-efendije, početkom muharrema 1146/1732. godine dobio iade-i mulazemet prelaskom muderrisa na funkciju kadije u Medinu (str. 3.).

6. Mehmed, sin Ibrahima Bošnjak, bio muid Kevakibizade šejh Mehmed-efendije u Nišandži-pašinoj Atik medresi koja je spadala u Musile-i sahn medrese, a prelaskom muderrisa u Sahn dobio iade-i mulazemet (str. 5.).

7. Derviš Alija, sin Džaferzadea Mehmed-efendije Bošnjaka, nakon obavljene službe teskeredžije od 10. šabana 1145/1732. do desetog safera 1146/1733. dobio mulazemet (str. 7.).

8. Mehmed, sin Husejna, kadije iz Bora, u grupi od petnaest svršenika Nasirije u Bagdadu dobio tešrife-i mulazemet (str. 10.). U defteru br. 153 za 1201/1786. i 1202/1787. godinu sa pečatom Sejjida Jahjaa upisana je dodjela mulazemeta i trojice diplomaca iz Bosne, te više njih iz drugih jugoslavenskih zemalja, posebno iz Srbije, Makedonije i sa Kosova:

1. Muhamed, sin Saliha iz Bosne (str. 1) dobio je mulazemet 1201/1786., godine kao drugi od četiri tešrifat-i mulazemata.

2. Ibrahim Vehabi sin Jusufa iz Bosne (str. 2), bio muid (asistent) uglednog učenjaka i muderrisa Sulejman Tahir-efendije u Sahn-i medresi, a

po prelasku u medresu Altmišli Ahi Čelebije, po završetku asistentskog staža carskim fermanom dodijeljen mu je mulazemet.

3. Mustafa Nuri, sin Hasana iz Hlivna (str. 3) muid Sejjid Mehmed-efendije iz Dimetoke muderrisa Musile-i sahn Uč Baš medrese. Prelaskom muderrisa u jednu od sahn-i seman medresa podnio je zahtjev. (arz) i dobio mulazemet.

4. Mula Mustafa Tahir sin Ibrahima Nuri iz Akhisara, iz Bosne. Nakon studija edeba (književnosti) i završetka pod nadzorom Derviš zade Halil Dževdet - efendije, šerifa Mekke od početka muharrema 1202/1787. godine u skladu sa važećim osmanskim zakonima dodijeljen mu je iade-i mulazemet.

5. Sejjid Ibrahim Nuri, sin Omera iz Trepče, student kod čuvenog muderrisa Sejjid Ahmed-efendije i njegov muid u Daru-l-hadis Sulejmanije dobio iade-i mulazemet (str. 3.).

U defteru br. 164 za 1209/1794/1794-1210/1795 godine sa pečatom Hajrullah-efendije nalazimo sljedeća imena iz naših krajeva:

1. Ismail Hakki, sin Abdulaha iz Saraj-Bosne postao muid muderrisa Ismail efendije u medresi Melikšah u Jedrenima, a mulazemet dobio nakon njegova prelaska u Sahn-i Seman i upućenog zahtjeva (str. 1.).

2. Muhamed Emin, sin Ismaila iz Saraj-Bosne, postao muid u Sulejmaniji medresi u Medini uz muderrisa Abdurahman-efendiju, a po isteku njegove službe dodijeljen mu je iade-i mulazemet (str. 2.).

3. Muhamed Salim, sin Hasana iz Saraj-Bosne, nakon što je završio studij 1211/1796. godine na zahtjev Nekibzade Sejjid Ahmed-efendije, kadije Mekke dobio je mulazemet četvrtog stupnja (str. 3.).

4. Mula Sulejman, Nuri sin Ahmeda Nedžiba iz Pljevlja (Tašlidže) bio muid muderrisa Muhassili zade Omer-Rašid-efendije u jednoj od Sahn-i Seman medresa, a prelaskom na Altmišli Mula Gurani medresu dobio mulazemet (str. 3.).

5. Mulla Abdurrezzak sin Ahmeda Nedžiba iz Pljevlja bio muid kadije Abdurrahman-efendije na Kajtbej medresi u Medini, a nakon ispunjenih uvjeta i molbe dobio mulazemet (str. 4.).

6. Mulla Husejn, sin Murata Kešfi iz Saraj-Bosne, bio muid Nafid Hudajri Ali-efendije na jednoj od Sahn-i Seman medresa, a njegovim prelaskom na medresu Altmišli Konyali (?) Hamid efendi i upućenog zahtjeva dobio iade-i mulazemet (str. 5.).

7. Mulla Lutfillah Hulusi sin Ahmeda iz Čajniča, bio muid Kevakibi-zade Abdulbaki-efendije u jednoj od Sahn-i Seman medresa, a njegovim pre-laskom na Altmišli Nuh-efendinu medresu dobio mulazemet (str. 6.).

U defteru br. 169 od 1213/1798-1214/1799. godine sa pečatom Ahmed Esad-efendije upisan je mulazemet sljedećih naših ljudi:

1. Ali sin, Hasana iz Mostara, položio ispit u drugoj grupi od četrnaest kandidata i nakon toga dobio mulazemet (str. 2.).

2. Mulla Jusuf Nazif sin Ali-Fehmije iz Bosne, dobio mustekil mula-zemet nakon što je položio ispit u grupi od osam kandidata (str. 3.).

3. Muhamed Emin, sin hadži Sabita iz Bosne, dobio mustekil mula-zemet nakon položenog ispita u drugoj grupi (str. 4.).

4. Hafiz Muhamed, sin Saliha iz Saraj-Bosne, nakon što je stekao po-trebnu spremu i položio ispit u drugoj grupi dobio je mustekil mulazemet (str. 5.).

5. Sulejman Šefik, sin Abdulaha iz Bosne, nakon što je stekao potreb-nu spremu i uputio zahtjev dobio je mustekil mulazemet (str. 6.).

6. Muhamed Hasib, sin Ibrahima iz Saraj-Bosne, nakon što je stekao d-îpotrebnu spremu kod uvaženog učenjaka Ušaki-zade Sejida Mehmed Se efendije u Mekki, početkom muharema 1215/1800. godine dobio je mula-zemet u drugoj grupi (str. 7.).

7. Mustafa Abid, sin Ahmeda Čokadži-zade iz Bosne, nakon što je ste-kao potrebnu spremu i proveo odgovarajući staž unaprijeđen je u mulazima kako je u defteru zapisano (str. 7.).

Kao što se vidi, veliki broj ljudi porijeklom iz naših krajeva, Sarajeva ili drugih gradova Bosne kao i drugih dijelova Jugoslavije, posebno Srbije i Makedonije, što je u ovom radu samo djelomično evidentirano, studiralo je u Istanbulu, a kao istaknuti studenti, mnogi od njih dobijali su mjesta asistenata ili mulazima da bi se potom uključili aktivno u društveno-politički i kulturni život bilo u svom kraju, Bosni ili drugdje u Carstvu. Mnogi od njih afirmirali su se kasnije kao nosioci značajnih funkcija, kao poznati i priznati učenjaci i pisci o čemu svjedoče do danas sačuvani brojni rukopisi njihovih djela u različitim fondovima orijentalnih rukopisa kod nas i u svijetu. Podaci u Rozname defterima stoga su značajni, koliko kao izvor za proučavanje školstva i pismenosti u našim krajevima toga perioda, toliko i kao izvor za proučavanje života i djela naših predaka, pisaca i pjesnika toga vremena.

MULAZEMET DEFTERS AS THE SOURCE FOR STUDYING THE ULEMA

In this work, the author discusses the problem of mulazemet/training period in the Ottoman school system on the basis of the so called mulazemet defters which are kept in the Archive of the Istanbul muftiluk in Turkey. In that context, special attention is given to the data regarding graduates of our origin, those from Bosnia and Herzegovina, Sanjak, Kosovo and Macedonia. They are mentioned in the defters under their pseudonyms al-Bosnevi, as-Sarayi, al-Mostari, al-Manastiri. Their names are also given with a following indication of their origin Saraybosnadan (from Sarajevo), Akhisardan (from Prusac), etc. Most of them were appointed mulazims in eminent medresas in Istanbul or other centers, in order to become well-known muderrises, qadis or other officials. This work states basic facts regarding the medresa and the muderrises to whom they were appointed as assistants and it also gives all other facts that could show the meaning and significance of their entering the class of the ulema. In the period from 1018/1619 to 1214/1799 there were about 40 graduates mentioned in the records.